

ALENKO VRĐUKA*, INES ŠABIĆ**

Primjena analize rizika prilikom kontrole prelaska državne granice

Sažetak

Policijski službenici na graničnim prijelazima suočeni su sa dva međusobno suprotna zahtjeva. S jedne strane, oni moraju kontrolirati promet preko granice kako bi otkrili nezakonite migrante ili potencijalne sigurnosne prijetnje, što uzima puno vremena, s druge strane trebaju osigurati što bolju protočnost prometa. Ovaj članak objašnjava kako su ova dva suprotna zahtjeva pomirena primjenom analize rizika.

Uporabom analize rizika policija na graničnim prijelazima može odlučiti kako umanjiti ili izbjeći rizik kada su resursi i mogućnosti ograničene. Analiza rizika na graničnim prijelazima dijeli se na taktičku i operativnu.

Taktička analiza rizika provodi se u realnom vremenu. Uporabom indikatora rizika granična policija može donijeti odluku koje će osobe, predmete i vozila podvrgnuti temeljitoj kontroli. Kada postoji više slučajeva kažnjivih radnji koji imaju slične indikatore rizika, potrebno je distribuirati tu informaciju unutar službe kroz upotrebu profila rizika.

S obzirom na to da je potrebno službu na graničnom prijelazu posebno usmjeriti prema kažnjivim radnjama koje su najveća prijetnja, valja izraditi operativnu analizu rizika koja će omogućiti planski pristup tom problemu.

Cljučne riječi: analiza rizika, granična kontrola, profil rizika, neverbalna komunikacija.

UVOD

Policijski službenici na graničnim prijelazima istodobno imaju dvije zadaće koje su u svojoj biti kontradiktorne. Oni moraju kroz graničnu kontrolu profilirati sve osobe koje žele prijeći državnu granicu i odbiti ulazak u Republiku Hrvatsku onima koji predstavljaju migracijski ili sigurnosni rizik. Kod ove zadaće vrijedi načelo "što temeljitije to bolje", jer što je kontrola opsežnija to su manje šanse da će proći osobe koje bi kasnije mogle biti migracijski ili sigurnosni problem. Temeljiti rad traži puno vremena, a upravo to je u

* dr. sc. Alenko Vrđuka, voditelj Službe za granicu, PU sisačko-moslavačka.

** Ines Šabić, prof., Služba za granicu, PU šibensko-kninska.

suprotnosti s drugom njihovom zadaćom kojom se od njih traži da osiguraju protočnost prometa, odnosno da se granična kontrola obavlja brzo. Budući da je Hrvatska turistički usmjerena zemlja, protočnost prometa je nešto od čega se ne odstupa. Kako se ne bi ugrozili sigurnosni interesi Republike Hrvatske, ni protočnost prometa na graničnim prijelazima, potrebno je pronaći kompromisno rješenje.

Granična kontrola obuhvaća skup mjera i radnji koje poduzimaju i provode policijski službenici granične policije, carinici i inspektori nadležnih inspekcija radi zakonitog i nesmetanog odvijanja prometa preko državne granice.¹ Poslovi granične kontrole obuhvaćaju kontrolu osoba, stvari i prijevoznog sredstva. Kontrola stvari obuhvaća kontrolu predmeta koje osoba, koja namjerava prijeći državnu granicu, ima sa sobom ili u prijevoznom sredstvu.² Zakonik o schengenskim granicama predviđa 100%-tnu kontrolu osoba koje prelaze granicu, što znači da svaka osoba koja pristupa graničnoj kontroli mora biti provjerena.³ Jasno je da u praksi nije moguća temeljita kontrola svih osoba koje pristupe graničnoj kontroli, već se nad njima, realno, može obaviti samo osnovna kontrola koja u pravilu traje oko dvije do četiri minute. Međutim, ako postoji određena sumnja, nad osobom i njenim dokumentima te nad vozilom i prtljagom provodi se naknadna obrada.

S obzirom na to da su aktivnosti granične policije ograničene kapacitetima i zahtjevom za održavanje protočnosti prometa, potrebno je pažljivo odabrati osobe, dokumente, vozila i prtljagu nad kojima će se obaviti naknadna obrada. Sumnja koja je potrebna kako bi se donijela odluka o provedbi naknadne obrade, rezultat je analize rizika (profiliranja) na graničnom prijelazu. Takva analiza treba poslužiti za donošenje svakodnevnih odluka na taktičkoj razini, ali i za operativno planiranje aktivnosti za duže razdoblje.

1. TAKTIČKA ANALIZA RIZIKA

Analiza rizika koju provode policijski službenici na graničnom prijelazu predstavlja taktičku analizu rizika. Takva analiza rizika obuhvaća upotrebu relevantnih informacija za profiliranje u realnom vremenu (neplanirana aktivnost), a ogleda se u procesu koji je kod iskusnijih policijskih službenika spontan i oni ga često nisu ni svjesni. Ona predstavlja evaluaciju osoba, vozila i predmeta koji se provjeravaju u kontekstu trenutačne situacije temeljem informacija dobivenih generaliziranjem i povezivanjem određenih obilježja zasebnih slučajeva nezakonitih aktivnosti. Ovakva analiza rizika provodi se na razini neposrednih izvršitelja prema osobama i predmetima podvrgnutim graničnoj kontroli kako bi se detektirale nezakonite radnje.

Kako bi analiza rizika bila uspješna, svaki policijski službenik na graničnom prijelazu mora imati znanja i savladane određene vještine. Mora poznavati tipične kažnjive radnje koje se mogu identificirati na graničnim prijelazima, te indikatore i profile rizika koji upozoravaju na to da se radi o takvoj kažnjivoj radnji. On također mora poznavati

¹ Ivanda, S. (2003). Zaštita državnih granica. Zagreb: MUP RH.

² Čl. 27. Zakona o nadzoru državne granice (NN 83/13.).

³ European Parliament and the Council of the European Union, (2006). Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code). Regulation (EC) No 562/2006. Bruxelles: European Parliament and the Council of the European Union.

različite metode prepoznavanja indikatora rizika, poznavati metode razotkrivanja te imati profesionalne vještine ispitivanja.

U području nadzora državne granice najčešće kažnjive radnje povezane su s nezakonitim prelascima državne granice, uporabom krivotvorenih i tuđih dokumenata, zlouporabom droga i oružja, trgovanjem ljudima, krijumčarenjem ukradene robe, pranjem novca, terorizmom i dr.

Dobro koje se štiti od kažnjivih radnji u pravilu se može napadati na više načina (MOS – *Modus Operandi System*), pa postoji i više vrsta indikatora rizika koji se povezuju uz pojedini način izvršenja kažnjive radnje.

Indikatori rizika su oni detalji koji prilikom osnovne granične kontrole omogućavaju identifikaciju rizika, odnosno upozoravaju da su pojedine osobe povezane s prije navedenim kažnjivim radnjama. Postojanje indikatora rizika ne znači nužno da osoba predstavlja sigurnosni problem, ali što je više indikatora rizika to je veća vjerojatnost da se radi o rizičnoj osobi /predmetu/ pojavi.

Indikatori rizika predstavljaju vrlo nizak stupanj sumnje koji u kaznenom ili prekršajnom postupku nemaju dovoljno značenja da bi na temelju njih bio pokrenut postupak pred sudom. Međutim, temeljem prepoznatih indikatora donosi se odluka o poduzimanju naknadne obrade. Naknadna obrada provodi se s namjerom da se razotkriju kažnjive radnje, odnosno radi otkrivanja onih činjenica koje će dovesti do osnovane sumnje ili dovoljnog stupnja sumnje da se pokrene prekršajni ili kazneni postupak.

Pretpostavka uspješne identifikacije posebnih indikatora rizika čini aktivno prikupljanje informacija bez ograničenja kod izvora podataka. Najčešći izvori za prikupljanje podataka jesu:

- vlastiti statistički pokazatelji i zapažanja o stanju na postajnom području:
 - zahtijeva djelotvorne metode prikupljanja i statističke obrade podataka
- operativne informacije i operativne procjene
- druge službe (carina, druga tijela državne uprave...)
- subjekti s kojima surađujemo:
 - putničke agencije
 - putnici i građani
- granične službe drugih država
- otvoreni izvori informacija (novine, TV, internet)
- informacije o otkrivenim kaznenim djelima koje se pojavljuju kroz cijeli postupak predistražnih i istražnih radnji.

Indikatori rizika se dijele na opće i posebne. Opći indikatori rizika su oni koji se u pravilu pojavljuju kod svih kažnjivih radnji bez obzira na način izvršenja, a posebni indikatori rizika su oni koji su usko vezani uz određeni način izvršenja kažnjive radnje.

1.1. Opći indikatori rizika

Opći indikatori rizika najčešće se očituju u znakovima nervoze do koje dolazi kada osoba radi nešto što ne bi trebala. Općim indikatorima rizika smatramo ponašanje osobe koje može biti pasivno, previše susretljivo, nervozno, agresivno ili osoba može imati "glasnogovornika", odnosno suradnika koji prikriva indikatore rizika sumnjive osobe

svojim stavljanjem u prvi plan. Pod ovom kategorijom također razumijevamo neverbalnu komunikaciju ili neverbalno ponašanje ili govor tijela.

Bitno je naglasiti da samo jedan klaster (skup od više znakova), ne znači kako ste na dobrom putu da dešifrirate nečiji govor tijela. Prema stručnoj terminologiji, kada razgovaramo s nekim "odašiljemo" verbalnu i neverbalnu poruku, mi smo koder. Sugovornik koji "prima" poruku i na određeni način je tumači i vraća nam verbalnu i neverbalnu poruku je dekoder. Istraživanja kažu da susretom licem-u-lice 93% je neverbalni utjecaj poruke (53% ono što vidimo, a 38% kako osoba zvuči), a 7% je verbalni utjecaj poruke, tj. riječi i način kako ih izgovaramo.⁴ Zato je uvijek potrebno promatrati u cjelini, tražiti više klastera u kombinaciji s verbalnim izričajem i uvijek imati na umu da ništa nije 100% pouzdano.

Neverbalna komunikacija se prenosi sljedećim znakovima:

- znakovi očima
- znakovi lica
- znakovi ruku
- govor tijela
- zvuk glasa.

Kod znakova očima sumnjivim trebamo smatrati neprekidan kontakt očima te "blokiranje očiju" (sužavanje zjenica i škiljenje), do kojeg može doći kad se osoba osjeća ugroženom i/ili joj se ne sviđa što vidi. Nad zjenicama nemamo svjesne kontrole. Kad reagiraju na unutarnje podražaje kao što su misli, a kako su jako male i promjene se događaju u stotinki sekunde, njihovu reakciju je teško primijetiti (posebice kod ljudi tamnih očiju). Potrebno je znati da se zjenice suze u djeliću sekunde prilikom procesuiranja negativnih informacija, neslaganja, antipatije, ali i prilikom laganja.

Pazite na blokiranje očiju posebice, ako se dogodi odmah nakon nečeg važnog što možete prepoznati ili odmah pošto nekomu priopćite informaciju. Zjenice se također šire pod utjecajem narkotika ili pozitivnih podražaja (uzbuđenja) i sjaje pod utjecajem alkohola.

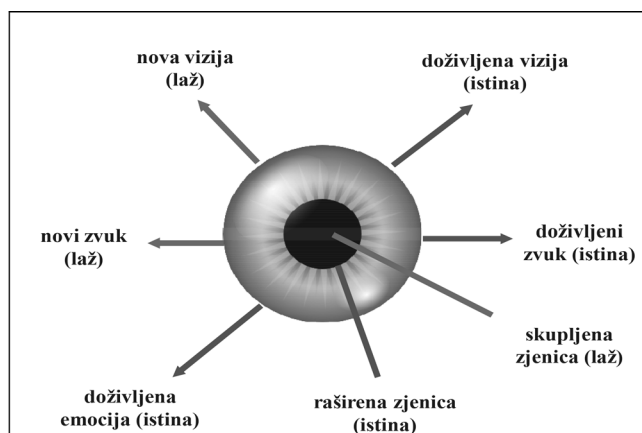
Sumnjivim se također smatra:

- gledanje u pod
- neprekidno pogledavanje u stranu
- brzo treptanje i okretanje očima (nemir očiju)
- djelomično ili potpuno zatvaranje očiju
- podignute ili spuštene obrve
- uporaba sunčanih naočala.

S obzirom na to da su prema orijentiranosti na čula ljudi većinom vizualno ili akustički orijentirani, a tek 10% ljudi je emotivno orijentirano, oči mogu dati informacije o predmetu razmišljanja određene osobe u pojedinom trenutku. Oči razotkrivaju laganje tako da vizualno orijentirane osobe gledaju gore desno, dok akustički orijentirane gledaju horizontalno desno (vidi sliku 1).⁵

⁴ Borg, J. (2010). Moć uvjeravanja. Zagreb: Veble commerce.

⁵ Arminen, M. (2006). Tactical Risk Analysis. ADL Course material. Geneva: Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces.

Slika 1: Znakovi očima kao indikatori rizika

Znakovi lica također mogu biti vrlo dobri pokazatelji da je osoba prema kojoj postupamo uzbuđena, odnosno pod utjecajem stresa. Primjerice, usta su baš kao i oči izvor relativno pouzdanih signala. Usnice koje nestaju ili stiskanje usnica pokazuje da osoba ima negativne osjećaje, da je nešto muči i da nešto nije u redu, tj. da nešto skriva. Također obratite pozornost kad osobi usne izgledaju kao obrnuto slovo "U". Taj je položaj znakovit za *visoki stupanj uznemirenosti* odnosno nelagode. Ako se osoba podsmjehuje i pritom okreće očima to je univerzalni znak za prezir. Nabrojimo još neke znakove lica:

- osoba naizmjenice mijenja boju lica (rumenilo/bljedilo)
- smješkanje (neprirodno, vremenski neprilagođeno, predugo)
- vidljivo pulsiranje žila
- dio lica se znoji
- jako znojenje i drhtanje
- ponovljeno/pretjerano zijevanje
- konstantno suha usta (vlaženje usnica jezikom)
- plaženje ili djelomično provirivanje jezika među zubima (ulovili su me, ili zločest sam, ili učinio sam nešto budalasto, ALI značenje i za izvukao sam se)
- namršteno čelo
- širenje nosnica
- škriganje zubima
- lažan osmijeh.

Pri neverbalnim porukama šake i prstiju, ako se ne vide ruke dok razgovarate s osobom, mogu upućivati na neiskrene i suzdržane osobe, posebice ako se trude kontrolirati pokrete. Stručnjaci kažu da ljudi koji lažu manje gestikuliraju, dodiruju druge, te miču rukama i nogama manje nego iskreni ljudi.⁶ Takvo ponašanje je u skladu s limbičkim dijelom mozga, tj. manje se mičemo ili se smrzemo kako ne bismo privlačili opasnost dok izgovaramo laž.

⁶ Navarro, J., Karlins, M. (2010). Što nam tijelo govori. Zagreb: Mozaik knjiga.

Najčešći znakovi ruku koji upućuju na moguća stanja stresa, uzbuđenosti ili nesigurnosti:

- pokrivanje usta dok se govori
- lagano dodirivanje nosa (tipičan znak laganja)
- nepotrebno pomicanje naočala ili pomicanje naočala srednjim prstom ruke
- nakašljavanje
- znojenje i drhtanje
- pritiskanje noktiju
- griženje noktiju (pokazatelj stresa, nelagode ili nesigurnosti)
- "igranje" rukama i prstima
- "lomljenje" prstiju
- igranje s nečim, uvijek u pokretu
- vidljivo naježene dlake.

Prilikom analiziranja znakova ruku treba znati kako se prema rukama može odrediti i vrsta posla kojim se osoba bavi (radničke ili nježne ruke), stoga nam uočavanje higijene i fizičkog izgleda ruku može poslužiti kao posebni indikator rizika.

Tijelo u cjelini također može davati određene poruke koje nazivamo govor tijela. Najiskreniji dio tijela su šake, stopala i noge. Teško ih je kontrolirati za razliku od facialnih izražaja. Poznato je da nervozna osoba i osoba pod stresom ne mogu stajati mirno, što se često manifestira na sljedeće načine:

- promjena smjera stopala "okrenuta od službenika"
- njihanje stopala (pokazatelj neugode)
- smrzavanje stopala (kod osoba koje stalno trzaju stopalima ili nogama ili njima poskakuju)
- stopala u raskoraku
- ispreplitanje stopala ili gležnjeva zasebno ili oko nogu stolca tijekom dužeg vremenskog razdoblja
- iznenadno križanje i ruku i nogu
- odmicanje torza i otvaranje trbuha
- šticećenje torza pri iznenadnom križanju ruku na prsima
- neuobičajena mlohavost ili napetost tijela
- prebacivanje težine s noge na nogu
- micanje koljenima.

Noge ponekad mogu biti bolji pokazatelj od lica, jer se ljudi u pravilu koncentriraju na lice kako bi prikrili nervozu te ne obraćaju pozornost na radnje nogama.

Zvuk glasa ima posebno značenje kod proučavanja osobe prema kojoj postupamo, jer je opažanje vlastitog glasa vrlo teško te ga je gotovo nemoguće kontrolirati. U trenutku stresa glas može biti povišen zbog unesenosti u govor kako bi se obranilo ili uvjerilo. Tihi govor može upućivati na strah dok sporiji govor s dugim pauzama može biti znak laganja.

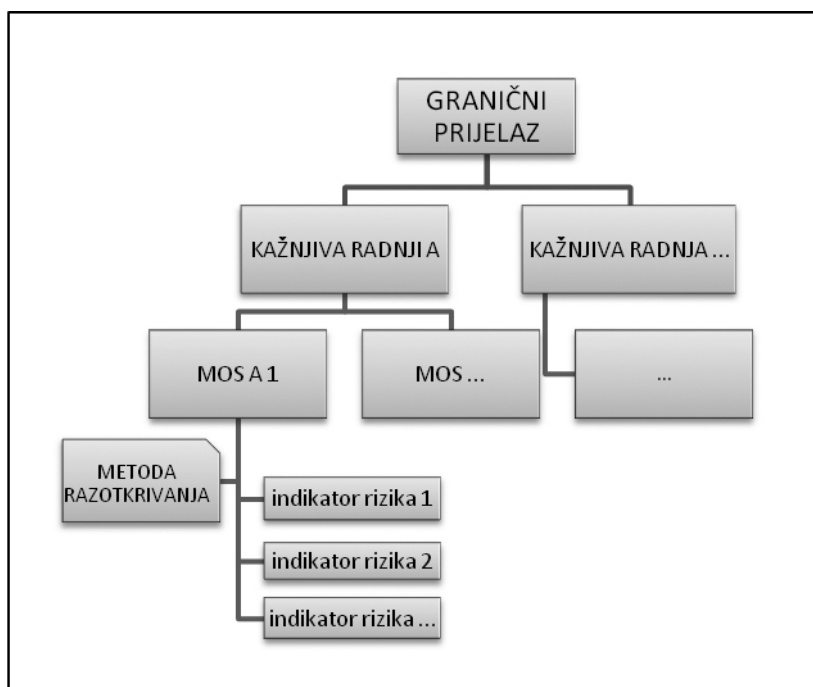
Uzimajući u obzir da veliki broj počinitelja osjeća strah da ih ne otkriju policijski službenici u nezakonitoj radnji, navest ćemo reakcije na strah⁷ kako bismo ih lakše detektirali:

- držanje i pokreti tijela – mišićna napetost po čitavom tijelu, očita spremnost da se bori, odnosno da pobjegne
- koža – blijeda i pepeljastosiva, izraz lica prestrašen sa širom otvorenim očima
- disanje – nepravilno, ubrzano i površno
- glas – promjenjiv, nesiguran, nepostojan, plačljiv, molben.

Svi navedeni opći indikatori rizika mogu katkad biti toliko intenzivni da se policijski službenik odlučuje provesti naknadnu obradu samo na osnovi sumnje nastale zbog njihove izraženosti, a tek prilikom naknadne obrade traži posebne indikatore rizika, odnosno moguću vrstu kažnjive radnje i modalitet njihovog izvršenja.

1.2. Posebni indikatori rizika – indikatori rizika prema vrsti kažnjive radnje

Posebni indikatori rizika su oni koji upućuju na konkretnu kažnjivu radnju, odnosno način izvršenja te kažnjive radnje. Naime, svaka kažnjiva radnja dijeli se na moguće modalitete izvršenja te kažnjive radnje (MOS), a svaki od modaliteta ima svoje indikatore rizika i načine na koji se kažnjiva radnja može razotkriti (vidi sliku 2).

Slika 2: Prikaz problematike graničnog prijelaza

⁷ Mraović, I. C., Bakić-Tomić, Lj. (2000). Neke preporučene strategije komuniciranja s nasilnicima. Kriminologija i socijalna integracija, 8/1-2, 145.-159.

Prilikom granične kontrole mogu se uočiti mnoge kažnjive radnje. Po načinu izvršenja one se često razlikuju, ovisno o tome radi li se o cestovnom, zračnom, pomorskom ili željezničkom graničnom prijelazu. Kažnjive radnje koje se uočavaju na cestovnim graničnim prijelazima, kao najbrojnije i najugroženije, jesu nezakoniti ulazak u Republiku Hrvatsku, krijumčarenje droga i krijumčarenje vozila.

1.2.1. Nezakoniti ulazak u Republiku Hrvatsku

Nezakonitim ulaskom u Republiku Hrvatsku smatra se, ako stranac prijeđe državnu granicu izvan mjesta ili izvan vremena određenog za prelazak državne granice, ili izbjegne graničnu kontrolu, ili uđe prije isteka zabrane ulaska i boravka u Republici Hrvatskoj, ili uđe na temelju tuđe ili krivotvorene putne ili druge isprave koja služi za prelazak državne granice, odnosno vize ili odobrenja boravka.⁸ Onaj segment u kojem analiza rizika na graničnim prijelazima može najviše doći do izražaja jest nezakoniti ulazak korištenjem krivotvorene ili tuđe putne isprave.

1.2.1.1. Korištenje krivotvorene putne isprave

Najčešći oblici krivotvorenja putne isprave čine se umetanjem fotografija osobe koja se njome koristi, ali može biti riječ i o putnoj ispravi u kojoj su uz umetanje fotografije mijenjani i podaci vlasnika putne isprave. U većini slučajeva radi se o putnim ispravama jedne od zemalja EU ili trećih zemalja u kojoj su važeće vize, odnosno odobrenja stalnog boravka, a indikatori rizika prilikom korištenja krivotvorene putne isprave mogu biti sljedeći:

- osoba se ne služi jezikom zemlje čiju putnu ispravu koristi
- osoba putuje u jednu zemlju, a posjeduje boravak ili vizu za drugu zemlju
- ne zna adresu stanovanja
- ne posjeduje neke od dodatnih dokumenata koje bi trebala imati
- izgled odjeće ne odgovara osobi koja živi u nekoj od zemalja EU
- u pravilu sjedi na zadnjem sjedalu (autobus ili osobno vozilo), što dalje od pogleda policijskog službenika
- vozači autobusa osobu sa sumnjivom putnom ispravom vide prvi put (vozači autobusa većinom poznaju putnike koji često putuju na istoj liniji)
- ne poznaje jezik niti pismo zemlje u koju putuje
- radi se o autobusnoj liniji na kojoj su već zabilježeni pokušaji prelaska državne granice s krivotvorenom ili tuđom putnom ispravom (grad polazišta i zemlja odredišta).

Metode razotkrivanja u slučaju korištenja krivotvorenih isprava mogu biti usmjerene na:

- osobu:
 - postavljanje upita o znamenitosti ili važnim zbivanjima u zemlji koja je izdala putnu ispravu
 - traženje na uvid valute te zemlje

⁸ Čl. 39. Zakona o strancima (NN 130/11., 74/13.).

- nakon upoznavanja s putnom ispravom mogu se postavljati pitanja koliko često i gdje je osoba putovala i sjeća li se posjeta tim mjestima (poznavanje znamenitosti i sl.)
- osobu se traži da se potpiše kako bi se potpis usporedio s onim u putnoj ispravi,
- prtljagu:
 - pregled prtljage (ali i osobe i vozila) kako bi se pronašle valjane ili druge krivotvorene putne isprave
 - utvrđivanje porijekla stvari u prtljazi (deklaracije na kozmetici i sl.),
- dokument:
 - odgovara li nacionalnost osobe državi koja je izdala putnu ispravu
 - institucija koja je izdala dokument i mjesto izdavanja nisu u skladu
 - razlika između datuma izdavanja i starosti fotografije
 - opći izgled dokumenta u odnosu na vrijeme izdavanja i učestalost korištenja dokumenta
 - fotografija u odnosu na fotografije u drugim dokumentima
 - elementi zaštite dokumenta i indicije koju upućuju na krivotvorinu (tehnička analiza ako je potrebno)
 - provjera dokumenata preko Interpolovog sustava (mogućnost da se dokument potražuje),
- drugo:
 - provjeravanje suputnika i njihovog poznavanja osobe sa sumnjivim dokumentom
 - utvrđivanje zemlje registracije vozila, ako je osoba pristupila graničnoj kontroli osobnim vozilom.

1.2.1.2. Korištenje tuđe putne isprave

U slučajevima kada se osobe koriste tuđim putnim ispravama indikatori rizika su identični onima prilikom korištenja krivotvorenih putnih isprava, osim što takve osobe prilikom granične kontrole često:

- okreću glavu od policijskog službenika
- spuštaju glavu
- nose razna pokrivala na glavi (šiltkape, marame, šešire)
- ženske osobe kosom prekrivaju lice.

Metode razotkrivanja identične su onima koje se koriste prilikom razotkrivanja korištenja krivotvorene putne isprave. Međutim, prilikom usporedbe osobe s fotografijom u putnoj ispravi treba voditi računa da se lice nikada ne uspoređuje u cjelini. Lice je potrebno podijeliti na šest dijelova koji su u pravilu nepromjenjivi: uši, oči s okolinom, nos, usta, oblik lica (brada) i specifična obilježja.

Uši su važne prilikom identifikacije, jer je njihov oblik individualan poput otisaka prstiju, a predmet usporedbe su luk, središnji dio uha i ušna resica. Također je bitno utvrditi gdje su uši pozicionirane u odnosu na ostatak lica.

Kod očiju treba obratiti pažnju na njihovu boju⁹, veličinu, oblik, poziciju i obrve, a kod nosa na dužinu i širinu te širinu i oblik nosnica. Prilikom analize usta valja paziti na njihov oblik, veličinu, boju te udaljenost gornje usne od nosa i donje usne od brade. Zubi su također bitni pa treba utvrditi njihovu boju, raspored, otkrnutost ili nedostatak i postojanje ukrasnih (zlatnih) zuba.

Oblik lica je određen bradom i čeljusnom kosti, a brada može biti duga, oštra, uglata, zaobljena ili može biti s "rupicom".

Pod posebnim obilježjima misli se na ožiljke, madeže, bradavice, tetovaže i sl. Ova obilježja su teško izmjenjiva i nalaze se na istom mjestu, ali valja znati da mogu biti operacijski otklonjena ili mogu nastati nakon fotografiranja za putnu ispravu (ožiljci). Tijekom usporedbe fotografije i lica osobe valja paziti na starost fotografije u putnoj ispravi s obzirom na dinamiku promjena na licu (putna isprava izdana je prije mjesec dana, a na fotografiji je kosa puno kraća od one koju osoba ima i sl.).

1.2.2. Krijumčarenje droga u Republiku Hrvatsku

Najčešći način krijumčarenja droga preko cestovnih graničnih prijelaza je u osobnim vozilima. Droga se skriva u postojećim šupljinama vozila (podvozje, blatobrani, vrata, prostor ispod komandne ploče, prostor iza zadnjih sjedala u osobnom vozilu, strop u vozilu i dr.) ili u posebno preinačenim dijelovima vozila (često se radi o spremnicima za gorivo). Indikatori rizika kod krijumčarenja vozila na ovaj način mogu biti sljedeći:

- vozilo je u vlasništvu tvrtke za iznajmljivanje vozila
- postoje oštećenja na vozilu koja upozoravaju da je određeni dio vozila rastavljan kako bi se droga mogla sakriti
- osoba koja prenosi drogu putuje sama
- ne posjeduje puno prtljage
- ne vodi se u evidencijama IS MUP-a
- putuje iz zemalja kroz koje prolazi tzv. Balkanska ruta (Albanija, Turska)
- osoba je mlađe životne dobi.

Metode razotkrivanja u slučaju krijumčarenja droge u cestovnom prometu jesu:

- korištenje službenog psa za detekciju droga
- vizualni pregled vozila i šupljina u vozilu
- provjera funkcionalnosti dijelova vozila za koje se sumnja da se koriste za skrivanje droga (ako se droga skriva u vratima vozila, vrlo vjerojatno se prozorsko staklo ne može spustiti).

1.2.3. Krijumčarenje vozila preko graničnog prijelaza

Postoji više modaliteta izvršenja kažnjivih radnji koje su povezane uz krijumčarenje vozila preko graničnih prijelaza. Često se radi o jednostavnim kažnjivim radnjama poput krađe vozila neposredno prije dolaska na granični prijelaz, dok vlasnik još nije ni svjestan da mu je vozilo ukradeno, odnosno policija nema informaciju o postojanju djela. Međutim, postoje kažnjive radnje koje je teže otkriti poput prepravljivanja broja šasije te registriranja vozila ili izrade duplikata vozila.

⁹ Treba znati da su danas dostupne i kontaktne leće u boji.

1.2.3.1. Krađa vozila neposredno prije dolaska na granični prijelaz

Ima slučajeva kada osoba koja je ukrala vozilo namjerava ga prevesti preko granične crte prije nego vlasnik obavijesti policiju o nestanku vozila, odnosno prije nego što policija poduzme sve mjere za pronalaženje vozila. Indikatori rizika kod neposredno ukradenog vozila mogu biti sljedeći:

- nelogična povezanost osobe i vozila s obzirom na dob, socijalni status, nacionalnost, mjesto prebivališta i sl.
- sumnjivi znakovi na vozilu poput oštećenja područja oko bravice ili bravice na vratima, oštećenje kontakt-bravice, oštećenje električnih instalacija, razbijeno staklo i sl.
- sumnjivi predmeti u vozilu (provalnički alat, alat za paljenje motora, uređaja za blokiranje GSM signala kojim se blokira dojava lokacije vozila i dr.)
- nedostatak dokumentacije za vozilo
- policiji poznate osobe.

Metoda razotkrivanja u slučaju krijumčarenja vozila:

- utvrditi vlasništvo vozila i kontaktirati vlasnika.

1.2.3.2. Prepravljanja broja šasije te registriranja vozila

Opće je poznato da su najčešće predmet otuđenja i različitih preinaka osobna vozila marke VW, AUDI, MERCEDES, BMW, tzv. vozila srednje i visoke klase. Takva vozila većinom se otuđuju u zemljama EU, prevoze se u zemlje jugoistočne Europe (najčešće u Srbiju, Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju, Bugarsku, Rumunjsku, Kosovo), prepravlja se broj šasije te se izrađuju novi dokumenti s novim brojem šasije i tako se legalno registriraju. Nakon toga se prodaju kao polovna vozila, često i u autokućama, sa svim dokumentima. Nakon kupnje, takvim vozilima upravljaju osobe, novi vlasnici koji i ne slute da je vozilo ukradeno i krivotvoreno. Indikatori rizika kod takvih vozila su sljedeći:

- na vozilu se nalaze registarske pločice jedne od navedenih zemalja
- vozilo je staro u prosjeku 7-8 godina, a u prometnoj dozvoli prva registracija navedena je godina ili dvije prije (npr. vozilo je proizvedeno 2004., a kao prva registracija navedena je 2010.)
- znakovi lakirersko-limarskih radova oko broja šasije
- vozilo nema originalne ključeve
- potpuni izostanak općih indikatora rizika.

Metode razotkrivanja u slučaju krijumčarenja vozila jesu:

- izvršiti provjeru preko Interpola kako bi se utvrdilo je li broj šasije pripadajući, odnosno je li vozilo ukradeno
- provjeriti izgled, font slova i brojeva šasije
- provjeriti identifikacijsku i drugu naljepnicu.

1.2.3.3. Duplikati vozila

Duplikati vozila predstavljaju poseban problem graničnoj policiji. Ovakva vozila se u pravilu ne nalaze ni na jednoj potražnoj listi pa je pristup operativnim evidencijama

beskoristan (izuzetak je u slučajevima kada su otuđene originalne registarske pločice, a to je prijavljeno). Indikatori rizika u ovakvim slučajevima jesu:

- registarske pločice su čiste za razliku od ostatka vozila
- krivotvorene registarske pločice (ručno napravljene)
- različitost između okvira i registarskih pločica
- novi vijci na starom okviru registarskih pločica
- vinjete i kuponi ne odgovaraju zemlji registracije vozila.

Metode razotkrivanja krijumčarenja u slučaju duplikata vozila jesu:

- utvrditi vjerodostojnost prometne dozvole u odnosu na vozilo
- provjeriti izgled, font slova i brojeva šasije
- provjeriti identifikacijsku i drugu naljepnicu
- provjeriti postojanje znakova lakirersko-linarskih radova oko broja šasije.

1.3. Profil rizika

Kada primijetimo da postoji više slučajeva kažnjivih radnji koji se bitno preklapaju po indikatorima rizika, pristupa se izradi dokumenta pod nazivom profil rizika. Profil rizika predstavlja generaliziranje i povezivanje određenih obilježja zasebnih slučajeva. Profil rizika se u pravilu odnosi na graničnu kontrolu, ali se može odnositi i na postupanje policijskih službenika u unutrašnjosti.

Osnovni dijelovi profila rizika jesu:

- naziv profila rizika – formira se kao vrlo kratki opis nezakonite radnje
- opis analiziranih događaja – sadrži najbitnije detalje o tri¹⁰ događaja koja imaju slična obilježja; kako bi se lakše sistematizirali indikatori rizika, svaki događaj se zasebno analizira kroz podatke o događaju, podatke o osobama i podatke o vozilu; treba izbjegavati ponavljanje podataka u opisu analiziranog događaja tako da se u podacima o događaju navode podaci koji se ne navode u podacima o osobama ili podacima o vozilu
- opis načina izvršenja nezakonite radnje – misli se na način izvršenja (MOS) analiziranih nezakonitih radnji
- popis indikatora rizika – evidentiraju se samo oni indikatori rizika koji se mogu prepoznati u analiziranim događajima (kao što je to prikazano u više primjera iz prethodnog poglavlja); opći indikatori rizika se podrazumijevaju pa se ovdje ne navode; u pravilu se misli na određeni okolnosni okvir, npr. dob počinitelja u rasponu od 17 do 25 godina ili vozila visoke klase; događaj koji se preklapa s izrađenim profilom rizika u jednom indikatoru ili dva indikatora rizika za policiju predstavlja niži stupanj rizika nego što bi to bilo kada bi se preklapalo s više indikatora rizika

¹⁰ Postoji izreka koja kaže: "Ako se nešto jednom dogodilo, to se jednostavno dogodilo. Ako se dogodi dva puta, to može biti slučajnost. Međutim, ako se nešto dogodi tri puta, tada već postoji obrazac prema kojem se mogu predviđati budući događaji." Kao što ova izreka kaže, da bi se mogla provesti pravilna predviđanja potrebno je imati barem tri događaja sa sličnim obilježjima, međutim nije potrebno analizirati više od tri događaja kako profil rizika ne bi postao opsežan.

- uputa za postupanje – treba navesti sve one aktivnosti koje vode razotkrivanju nezakonite radnje (također je prikazano u primjerima iz prethodnog poglavlja), odnosno koje će dovesti od osnove sumnje koja se pojavljuje prilikom identificiranja navedenih indikatora rizika u novom slučaju do osnovane sumnje da postoji kažnjiva radnja; u ovom dijelu se mogu dati podaci o službeniku, koji već ima iskustva u razotkrivanju opisanih nezakonitih radnji, kako bi ga se kontaktiralo da pomogne policijskom službeniku koji je prepoznao indikatore rizika iz dostavljenog profila rizika, a nalazi se na drugom graničnom prijelazu.

Obrazac profila rizika mora sadržavati samo podatke nužne za buduće otkrivanje nezakonitih aktivnosti bez nepotrebnih detalja o analiziranim nezakonitim radnjama. Primjerice, nije potrebno opisivati aktivnosti nakon razotkrivanja kažnjive radnje: "podnesena je kaznena prijava Općinskom sudu u Splitu", ili "predmetni je u kaznenom postupku kažnjen kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci", jer takvi podaci ne pomažu drugim policijskim službenicima u razotkrivanju kažnjive radnje. Također se želi postići da taj dokument bude kratak, jasan i prilagođen za brzo upoznavanje kako ne bi uzimao previše vremena policijskom službeniku. U pravilu profil rizika svojim sadržajem ne bi smio prelaziti jednu stranicu formata A4, odnosno svi podaci trebaju biti vidljivi na jednom zaslonu, ako se profil rizika distribuira putem Nacionalnog sustava za upravljanje državnom granicom.

Važnost izrade profila rizika ogleda se u činjenici da granična kontrola bez sustavnog postupka nije učinkovita, jer je vjerojatnost da će neopaženo proći krijumčarena roba/ljudi vrlo velika. Šanse su 99,8% da će 70% vozila koja krijumčare robu/ljude proći nedetektirana. Međutim, kada se na graničnom prijelazu provodi analiza rizika (profiliranje), šanse da će se pronaći jedno vozilo ili više vozila su iznad 97%, što je značajan napredak u odnosu na graničnu kontrolu koja se nasumce provodi, gdje je vjerojatnost da ćemo otkriti jednu ili ni jednu kažnjivu radnju preko 90%.¹¹

Definirani profil vozila ne treba vezati ruke policijskom službeniku na graničnom prijelazu. Jasno je da vozila koja odgovaraju profilu treba prioritetno pregledavati, međutim ne treba pregledavati isključivo takva vozila već i dalje treba naknadnoj obradi podvrgavati i pojedina vozila izvan definiranog profila. Na taj način bit će obuhvaćeni krijumčari koji koriste novi modalitet izvršenja kažnjive radnje te se time nalaze izvan profila. Upravo zbog toga treba "samo" 70% svojih kapaciteta posvetiti vozilima koja odgovaraju profilu.

2. OPERATIVNA ANALIZA RIZIKA

Dok se na taktičkoj razini analiza rizika koristi kako bi se mogle otkriti pojedinačne kažnjive radnje za koje se pretpostavlja da predstavljaju prijetnju graničnoj sigurnosti, na operativnoj razini koriste se saznanja prikupljena na temelju podataka o evidentiranim slučajevima prekograničnog kriminaliteta kako bi se znalo koje su to kažnjive radnje najveća prijetnja, odnosno na koju vrstu kažnjivih radnji treba usmjeriti resurse granične kontrole.

¹¹ Vrđuka, A. (2009). Operativna analiza rizika u sustavu upravljanja granicom. Policija i sigurnost, 18(3), 288.-298.

Dokument temeljem kojeg se uz upotrebu analize rizika planski usmjerava služba na lokalnoj razini kako bi se postigli optimalni rezultati uz postojeće kadrovske i tehničke resurse, naziva se profil rizika ustrojstvene jedinice. Analiza se provodi dva puta godišnje, i to za ljetni ciklus (od travnja do rujna) i zimski ciklus (od listopada do ožujka). U ovom dokumentu se uz problematiku zaštite državne granice i nezakonitih migracija, obrađuje i područje granične kontrole.

Granična kontrola na graničnim prijelazima usmjerava se prije svega prema stupnju rizika da se pojedina kažnjiva radnja može dogoditi. Temeljem provedene analize rangiranju se kažnjive radnje, a kasnije se ti podaci koriste za usmjeravanje službe.

Kao osnova na temelju koje se provodi analiza koriste se pokazatelji za proteklih pet godina, ali se u obzir uzimaju samo oni podaci koji se odnose na razdoblje za koje se analiza radi (ljetni ili zimski ciklus). Kako bi se što točnije predvidjelo razvijanje analizirane problematike u idućem razdoblju, radi se projekcija stanja u sljedećem ciklusu iste vrste, odnosno izračunava se linearni trend.

Također se radi PESTELGO korekcija koja predstavlja izmjenu dobivene projekcije za sljedeći ciklus temeljem indikatora o vanjskom utjecaju na pojavnost kažnjive radnje. Taj utjecaj može biti odraz političkih, ekonomskih, socijalnih, tehnoloških, okolišnih (engl. *environmental*), zakonskih (engl. *legal*), geografskih ili organizacijskih okolnosti. PESTELGO analiza nam omogućava da lokalni sigurnosni problem smjestimo u širi kontekst i na taj način dobijemo informacije o mogućem vanjskom utjecaju koji će stimulativno ili destimulativno djelovati na taj problem. Primjerice, kod nezakonitih migracija to može biti utjecaj liberalizacije viznog sustava.

Temeljem projekcije za sljedeće razdoblje i izvršene PESTELGO korekcije donosi se procjena za sljedeće razdoblje. Rezultati za dobivenu procjenu se međusobno uspoređuju kako bi se mogli rangirati kroz stupnjeve rizika. Dominantne kažnjive radnje predstavljaju visoki rizik i obilježavaju se crveno (u tablici 1 najtamnija nijansa sive), žuto (svjetlija nijansa) ili zeleno (najsvjetlija nijansa).

	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012. projekcija	PESTELGO korekcija	2012. procjena	broj osoba po slučaju
Nezakoniti ulazak u RH	168	175	158	90	38	27	-5%	25	1,2
Krijumčarenje droga	29	35	44	39	52	50	+15%	57	1,05
Krijumčarenje vozila	24	31	67	55	58	74	+10%	81	1,1
Ostalo	15	11	25	44	39				

Tablica 1: Primjer rangiranja kažnjivih radnji prema stupnju rizika

Kako bi se dobila informacija o stupnju organiziranosti određene kažnjive radnje, navodi se podatak o prosječnom broju osoba po slučaju.

Ovdje se ne analiziraju kažnjive radnje za koje je izvjesno da će biti otkrivene (npr. NBMS će uvijek upozoriti, ako je nekoj putnoj ispravi istekao rok važenja), jer za otkri-

vanje takvih kažnjivih nije potrebno posebno usmjeravati službu, a samim time ni donositi zaključke temeljene na analizi rizika. Također nije potrebno raditi procjenu broja kažnjivih radnji za one uvrštene u kategoriju "ostalo", jer se tu nalaze radnje koje svojim brojem nisu statistički značajne i koje se u smislu izračuna projekcije i PESTELGO korekcije ne mogu vrednovati kao cjelina zbog različitih trendova i nejednakoj izloženosti vanjskim utjecajima.

2.1. Usmjeravanje rada

Kako bi se policijski službenici pravilno usmjerili (u svrhu suzbijanja utvrđenih kažnjivih radnji), potrebno je pratiti provođenje naknadne obrade u skladu s procijenjenim stupnjem rizika. Također treba pratiti koliko se naknadne obrade provode u skladu s profilima rizika, odnosno izrađuju li se profili rizika za te kažnjive radnje.

	2012. procjena	množitelj ¹²	naknadna obrada ¹³	kontrolni broj ¹⁴	prema profilu %
Nezakoniti ulazak u RH	25	3,2	50	160	20%
Krijumčarenje droga	57	1,4	113	158	40%
Krijumčarenje vozila	81	1	159	159	70%

Tablica 2: Primjer usmjeravanja službe temeljem analize rizika

Idealno bi bilo kada bi se prema profilu obavljalo 70% naknadnih obrada. To znači da se redovno prate novi modaliteti izvršenja kažnjivih radnji i da se planski pristupa njihovom otkrivanju. Kao što je prije navedeno, ako bi broj naknadnih obrada prema profilu prešao 70%, postojala bi opasnost da se zbog usmjerenosti na poznate modalitete izvršenja kažnjivih radnji više ne otkrivaju novi modaliteti.

Samo poznavanje stupnja rizika za pojedinu kažnjivu radnju nije dovoljno da se takva kažnjiva radnja otkrije. Kako bi policijski službenici, koji provode graničnu kontrolu, bili uspješniji, moraju biti upoznati s modalitetima izvršenja predmetne kažnjive radnje, indikatorima rizika, mjerama razotkrivanja i profilima rizika, odnosno uz primjenu operativne analize rizika moraju primjenjivati i taktičku analizu rizika.

3. ZAKLJUČAK

Svrha analize rizika je davanje informacija koje će omogućiti donošenje odluke o načinu umanjavanja i izbjegavanja rizika gdje su resursi i mogućnosti ograničene. Ona neće omogućiti potpuno uklanjanje rizika, ali će doprinijeti zatvaranju najvećih praznina između rizika i

¹² Množitelj se dobiva dijeljenjem procijenjenog broja dominantne kažnjive radnje s procijenjenim brojem drugih kažnjivih radnji.

¹³ U ovu kolonu unosi se broj realiziranih naknadnih obrada.

¹⁴ Ako je kontrolni broj za sve kažnjive radnje podjednak, tada je rad policijskih službenika bio pravilno usmjeravan, odnosno broj graničnih kontrola druge linije bio je usklađen sa stupnjem rizika za svaku kažnjivu radnju.

moogućnosti.¹⁵ U tom smislu analiza rizika na graničnim prijelazima omogućava policijskim službenicima da uspješno upravljaju važnim resursom u njihovom poslu, a to je vrijeme. Ona će im omogućiti da imaju dovoljno vremena za provedbu temeljitih kontrola osoba, vozila i prtljage, a da time ne ugrožavaju protočnost prometa.

Taktička analiza rizika nam omogućava da umanjimo i izbjegnemo rizik tako da prepoznamo indikatore rizika i temeljem njih izdvojimo one osobe, predmete i vozila koji bi mogli biti prijetnja. Temeljem poznavanja indikatora rizika cijeli postupak identifikacije potencijalnih prijetnji ne uzima puno vremena pa protočnost prometa nije ugrožena.

Profil rizika nam uvelike pomaže, jer upućuje na već zabilježene modalitete izvršenja radnji prekograničnog kriminaliteta uz isticanje indikatora rizika koji su u tim slučajevima bili identificirani. Time je profil rizika alat za prenošenje iskustava drugih policijskih službenika i omogućava nam da znanje koje policijski službenik stekne tijekom službe postane resurs koji je na raspolaganju cijeloj policiji, a ne samo njemu kao pojedincu.

Operativna analiza rizika prije svega služi rukovoditeljima da analizirajući prethodno razdoblje i vanjske utjecaje na sigurnosnu pojavu definiraju koje kažnjive radnje predstavljaju veći sigurnosni problem, odnosno kojim kažnjivim radnjama treba dati prioritet. Ovakva analiza rizika daje nam dobru podlogu za usmjeravanje rada, ali i za nadzor rada policijskih službenika na graničnom prijelazu.

Uvođenje sustava analize rizika u hrvatsku graničnu policiju prepoznato je kao imperativ ne samo zbog preuzetih obaveza u postupku pristupanja Europskoj uniji, već i zbog prepoznate manjkavosti postojećeg sustava planiranja i usmjeravanja rada granične policije. Nova tehnička sredstva za obavljanje granične kontrole uz primjenu kombinacije taktičke analize rizika, profila rizika i operativne analize rizika zasigurno će podići kvalitetu granične kontrole na višu razinu.

LITERATURA

1. Arminen, M. (2006). *Tactical Risk Analysis*. ADL Course material. Geneva: Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces.
2. Borg, J. (2010). *Moć uvjeravanja*. Zagreb: Veble commerce.
3. European Parliament and the Council of the European Union, (2006). *Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code)*. Regulation (EC) No 562/2006. Bruxelles: European Parliament and the Council of the European Union.
4. FRONETX (2011). *Common Integrated Risk Analysis Model – A Comprehensive Update*. Warsaw: FRONETX.
5. Ivanda, S. (2003). *Zaštita državnih granica*. Zagreb: MUP RH.
6. Mraović, I. C., Bakić-Tomić, Lj. (2000). *Neke preporučene strategije komuniciranja s nasilnicima*. Kriminologija i socijalna integracija, 8/1-2, 145.-159.
7. Navarro, J., Karlins, M. (2010). *Što nam tijelo govori*. Zagreb: Mozaik knjiga.

¹⁵ FRONETX (2011). *Common Integrated Risk Analysis Model – A Comprehensive Update*. Warsaw: FRONETX.

8. Vrđuka, A. (2009). *Operativna analiza rizika u sustavu upravljanja granicom*. Policija i sigurnost, 18(3), 288.-298.
9. *Zakon o nadzoru državne granice*. (NN 83/13.).
10. *Zakon o strancima*. (NN 130/11., 74/13.).

Summary

Andelko Vrđuka, Ines Šabić

Implementation of the risk analysis in the border crossing control

Police officers at the border crossing points are faced with two mutually opposing requirements. On one hand, they have to check border traffic for suspected illegal migrants or any security threat, which is time consuming; on the other hand they have to ensure the best possible traffic flow. This article explains how these two requests can be balanced by using risk analysis.

With the use of risk analysis the border police can decide how to decrease or avoid risk at the places where resources and capabilities are limited. Risk analysis at the border crossing points is divided to tactical and operational risk analyses.

Tactical risk analysis is directed towards real time events. By using risk indicators the border police officers can decide which persons, items or vehicles should be thoroughly checked. When there are several criminal acts that have similar risk indicators, information should be distributed throughout the border police service in the form of risk profiles.

Operational risk analysis should be produced to give guidance for planed approach, primary to directed police officers towards illegal acts that present the biggest threat.

Key words: risk analysis, border control, risk profile, non-verbal communication.